

núleg a gödi építkezésekhez szükséges gyakori átkelések biztosítására építették ezt a, ma is egy rév közelében fekvő, kikötőerődöt.) Az erőd építését Frigeridus *dux* hivatali ideje alatt (Kr. u. 371–373.) fejezhették be. Az erőd I. Valentinianus halála után is használatban maradt. (Elképzelhető, hogy ekkor épültek a szárnyfalak és a saroktornyok is. A saroktornyok lefedésére – a bélyegezetlen tetőtéglák miatt – valószínűleg ekkor került sor.)

MRÁV ZSOLT

88. Dunaszekcső, Török-lyuk

(Baranya megye) I

A löszbe vájt járat 1860-ban nyílt meg. Ekkortól tartja számon a falu lakossága. Eredetét tekintve több monda is fűződik hozzá. Leírása és alaprajza Halász Ferenc, egykori tanító 2000-ben megjelentetett iratai közt megtalálható.⁷ A kutatás célja a mesterséges járat alakjának feltérképezése, valamint rendeltetésének és korának megállapítása volt. A függőleges akna alját elértük, oldalfülkét részben kitisztítottuk. Kiderült, hogy a korábbi alaprajz pontatlan, mely a betöltéstől csupán félig megszabadított járatot mutat be. A teljes alaprajz megismeréséhez számunkra is hátra van még az aknában lévő megbontott oldalfülke (vízszintes járat?) betöltődésének eltávolítása. Ezt a munkát 2003-ban tervezzük elvégezni.

Rendeltetését tekintve kizárhatjuk a pinceként való használatot. A kemény löszbe vájt, viszonylag nagy mennyiségű anyagmozgatással járó munka csak a védműrendszerhez való kapcsolódás feltételezését engedi meg. Ilyen értelemben a járat és akna rendeltetése véleményünk szerint víztároló (?), vagy menekülőjárat volt. (Az akna legalján szerves anyagokra utaló, fekete elszíneződéseket találtunk, egy darab római téglatöredékekkel.)

Korára nézve a belső falakon talált vésetek (graffitik) nem nyújtottak segítséget, hiszen azok mind a 20. század második feléből valók. A betöltődés rétegei alapján csak tudatos eltömés vezetett a feltárás előtti állapothoz, noha nem igazolódott az a szájhagyomány, miszerint szőlővenyigével vegyesen tömedékelték az üreget. Ezen rétegek kora a bejáratnál kimondottan a 20. század második fele, míg beljebb és az aknában már római téglákkal és cserepekkel sűrűn, valamint őskori cserepekkel ritkán vegyült rétegeket találtunk. Ezek a leletek bekerülhettek a járatba akár a római korban, mind pedig a török időkben.

GÁBOR OLIVÉR

89. Elek határa

(Békés megye) Ó, Sza, Á

A 2001-ben megkezdett terepbejárást folytatva 2002-ben is főképp az eleki határ ÉÉK-i és K-i részét térképeztük fel. A tavalyi évben összesen 19 új lelőhelyet találtunk, mellyel 28-ra emelkedett a feltérképezett lelőhelyek száma.

A leletek zömét az egykori, széles folyómeder-szakaszok magaspártjain találtuk. A leletek nagy részét jellegzetes, korongolt szarmata kori, hun kori besimításokkal díszített szürke kerámia adja. Jelentős számban kerültek elő Árpád-kori cseréptöredékek, illetve Árpád-kori hullámvonalakkal díszített kerámatöredékek. Ezek jelentőségét az adja, hogy a töredékek nagy területen, nagy számban kerültek begyűjtésre, s jelentős részük a friss törések mentén összeállítható.

Ez a 24-es és 25-ös lelőhelyeken a legintenzívebb, ahol a talajművelés következtében pusztuló lelőhelyről szinte fél edények, fazekak állíthatók össze.

A megtalált lelőhelyek egy része igen kis (50×50 illetve 50×70 m) kiterjedésű. A kerámia főleg a 11–13. századra datálható, típusát tekintve Árpád-kori cserépbográcsok töredékei.

Majdnem minden lelőhelyre jellemző a malomkő-, őrlőkőtöredékek előkerülése is. Anyaguk vulkáni eredetű tufa és kemény kristályos kőzet.

A 21. lelőhelyről erősen kopott szürke kerámia és Árpád-kori edénytöredékek mellől került elő egy tuskés, négyszögletes átmetszetű vasnyílhegy. Az úgynevezett páncéltörő nyílhegyek csoportjába tartozik.

A 26. számú lelőhelyen, közvetlenül az elek-gyulai határ eleki oldalán egy másik nyílhegy került elő szórványként. Ez azonban jóval korábbi, pattintott obszidiánból készült. Teljesen épen került elő, kidolgozását tekintve rézkori vagy bronzkori lehet. Sajnos a lelőhely környékének többszöri tüzetes átvizsgálása ellenére sem találtunk kerámiát a területen. A legközelebb mintegy 70–80 m-re egy cseréptöredékekkel jelzett Árpád-kori telep van, ahová azonban semmiképpen sem köthető.

Egy 12. század elejéről származó ezüstpénzt a 28. számú lelőhelyen találtunk, mely megegyezik a gyulai 259. számú lelőhellyel. A gyulai és eleki határ mindkét oldalán található, a lelőhelyet egy földút metszi ketté, mely a határt képezi. Itt egy középkori falu és annak temploma állott egykor. A templom kiszántott téglái és temetőjének sírjai igen jól kirajzolják alapfalait. Közvetlenül az alapfalak szomszédságában, a mélyszántással felszínre került, szétdőlt sírok közül került elő a kisméretű ezüstpénz: Árpád-kori, anonim pénz, csak annyit lehet megállapítani, hogy a 12. század elején verték.

Ez a lelőhely a Szent Benedek-dűlő területén van, ott, ahol a 18. századi térképek Szent Benedek-pusztát jelölik. A lelőhely nagy valószínűséggel azonos a késő középkori Szent Benedek falu maradványaival.

A gyűjtött leletanyagot a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum Topográfiai Gyűjteményében helyeztük el.

7 HALÁSZ FERENC: Mit tudunk Dunaszekcsőről az őskortól napjainkig. Dunaszekcső, 2000, 98–100.

A munkában részt vettek: Bóka Gergely, Kenéz Ágnes, Lukács József, Pópity Dániel a JATE Régészeti Tanszék hallgatói.

LICHTENSTEIN LÁSZLÓ

90. Enese, Szabadság utca 72.

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B, A, H, Á

1971. augusztus 3-án lakossági bejelentést kapott a Xantus János Múzeum, hogy az udvarban meszesgödör ásásakor embercsontok kerültek elő. A tulajdonos elmondása alapján egy Ny-K-i sírt bolygattak meg a munkások. Még korábban az akkor előkerült sírtól mintegy 3 m-re egy másik sírt bolygattak meg a munkások, emésztőgödör ásásakor. A korábban megbolygatott sírből ember- és lócsontok kerültek elő. A lócsontok megmaradt töredékeit, valamint az újabb sírből előkerült ezüst, rombusz alakú veretet átadták a múzeumnak. A két lelet minden bizonnyal két különálló sírhoz tartozott.

2002. március 20-án helyszíni szemlét tartottunk, amikor sikerült azonosítanunk a lelőhelyet. Az új tulajdonos beszámolójából kiderült, hogy a ház bővítésekor újabb sírt bolygattak meg.

2002. július 10. és 24. között a lelőhelyen hitelesítő ásatást folytatott a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete. A költségeket az intézet és a Szegedi Biológiai Központ Genetikai Kutatóintézete által vezetett Nemzeti Kutatási Fejlesztési Pályázat anyagi keretei biztosították. A *Történelmi genetika a magyar ethnogenezis kutatásában* címet viselő program keretében olyan új 10. századi temetőket hitelesítünk, melyekből olyan genetikai minta nyerhető, ami kiegészíti a folyamatosan bővülő, s a program céljával kitűzött adatbázist.

Az ásatás során egy sírt sikerült feltárunk, valamint egy neolit teleprészletet. A feltárt sír Ny-K-i tájolású volt, háton fekvő, nyújtott testtartású csontvázzal, melynek jelentős része bolygatott. A bolygatás nyomán a koponya, valamint a medence; illetve a medence felett előkerült csontok nem maradtak in situ helyzetben. A bolygatás idejét, a sír pontos korát a leletanyag hiányában nehéz megállapítani. A sírban az eltemetés időpontjára utaló melléklet nem volt. A bolygatott csontok mellett talált két zselizi kerámiatöredék nem tekinthető korjelzőnek.

A feltárt síron kívül egy zselizi teleprészlet is belesett a megkutatót területbe. A feltárt objektumok közül kiemelkedik a 4. objektum, amely valamikor munkagödör lehetett, majd pedig a telep maradványaival feltöltődött. Az objektumból a vastag durva kerámiatöredékek mellett vékony falú, bekarcolt vonaldíszes edénytöredékek is előkerültek. A másik kiemelkedő objektumrészlet a 4. szelvény feltárásakor került elő. A szelvényből nemcsak a zselizi telep maradványai kerültek elő, hanem szórványban kora bronzkori kerámiamaradványok és szórvány Árpád-kori edénytöredékek is (bográcsperemek). Takács Miklós meghatá-

rozása alapján a peremtöredékek egy része a 10. század végére, s a 11. századra keltezhető, míg az újabb töredékek pedig már egy későbbi megtelepülési fázisra, a 12. századra utalnak.

A 1,5 m mély kultúrréteg alapján egy olyan nagy objektum részletét sikerült megtalálnunk, amely jórészt a zselizi telep időszakában volt használatban. Erre utal a nagyszámú kerámiatöredék, a pengemaradványok, s az ételmaradványok is.

A mély objektumrészlet a szelvény egész területére kiterjedt, azt azonban sem hosszában, sem pedig keresztben nem tudtuk további rábontással megnövelni.

A 6. szelvényben feltárt objektumok, hasonlóan a 4. szelvényhez, több régészeti kor emlékeit rejtették. A zselizi kerámialeletek mellett bronzkori edények töredékei is előkerültek. A 13. objektum betöltésében talált bombatestű edény, valamint egy ugyanitt előkerült nagyobb maradvány a kisapostagi kultúrába tartozott.

Az ásatás helyszínétől nem messze, a Szabadság utca 84. szám hátsó portájáról az ásatás ideje alatt egy avar kori, jó megtartású edényt hoztak el az ásatás helyszínére. A 6-7. századra datálható kerámia arra utal, hogy a Szabadság utca telkeinek hátsó részén végighúzódó magas dombhát nemcsak a neolitikum, s a bronzkor idején volt lakott terület, hanem az avar időszakban is.

A lelőhely a Hanság felnyúló homokdombvonulatán helyezkedik el. A meglévő neolit telep a DVK utolsó fázisában, a zselizi időszakban létezett. Kiterjedését, s fennállásának időtartamát a feltárt terület nagyságából nem lehet megmondani. Az ásatás során minden bizonnyal csak a telep szélét sikerült megtalálnunk.

A keresett 10-11. századi temető nagy része sajnos a korábbi földmunkák során elpusztult. A megtalált egy sír pedig csak feltételesen kapcsolható a temetőhöz. A viszonylag kis sírszám arra utal, hogy egy kiscsaládi temető helyezkedett el a dombvonulaton. A melléklet hiányában kérdéses maradt, hogy a temető egybeesett-e azzal a lelőhellyel, ahonnan egy rozettás lószerszámveret került a múzeumba (Enese, belterület megnevezéssel); vagy pedig Enese homokos teraszain több, egymáshoz közel eső kisszámú közösség temetőjével kell számolnunk.

Konzulens: Tomka Péter. Munkatárs: dr. Mende Balázs antropológus.

LANGÓ PÉTER

91. Eszteregnye, Kenderföldek-dűlő

(Zala megye) R

2002. augusztus 26. és október 9. között 1990 m²-t tártunk fel a 78. számú lelőhelyen az épülő M7-es autópálya nyomvonalán. Összesen 33 objektumot dokumentáltunk.

Az előzetes terepbejárások alapján újkőkori telepjelenségekre lehetett számítani. A kijelölt területet kutatóárokokkal szondáztam. Maga a lelőhely egy lankás